

**REPUBLIKA E SHQIPËRISË
MINISTRIA E ARSIMIT
DHE SPORTIT
INSTITUTI I ZHVILLIMIT TË ARSIMIT**

**PROGRAM ORIENTUES
PËR MATURËN SHTETËRORE**

(Provim me zgjedhje)

**LËNDA:
EKONOMI E THELLUAR**

Koordinator: Astrit Dautaj

Viti shkollor: 2013 -2014

**TIRANË
JANAR, 2014**

1. UDHËZIME PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT

Programi orientues i Maturës Shtetërore për lëndën “Ekonomi e thelluar”, përfshin konceptet më të rëndësishme të ekonomisë, si dhe njohuritë dhe aftësitë themelore që i duhen nxënësit në këtë nivel të avancuar të lëndës. Ky program është hartuar bazuar në programin e Ekonomisë bërthamë dhe të avancuar të gjimnazit.

Programi orientues i Maturës Shtetërore, për provimin me zgjedhje të lëndës së *Ekonomisë së thelluar*, për vitin shkollor 2013-2014, përbën një dokument të vlefshëm për mësuesit e gjimnazit, nxënësit e interesuar dhe specialistët e përfshirë në procesin e hartimit dhe vlerësimit të testit të Maturës Shtetërore.

- Programi përmban dhe siguron informacionin e nevojshëm për mësuesit e Ekonomisë së gjimnazit që do të përgatisin maturantët për provimin e *Ekonomisë së thelluar*, si lëndë me zgjedhje në Maturën Shtetërore 2012-2013.
- Programi orienton nxënësit për njohuritë, konceptet dhe aftësitë kryesore që duhet të zotërojnë për të përballuar me sukses provimin e *Ekonomisë së thelluar*, si lëndë me zgjedhje në Maturën Shtetërore.
- Programi përbën një dokument zyrtar që duhet zbatuar me korrektesë nga specialistët e përfshirë në hartimin e bankës së pyetjeve dhe tezës së provimit të ekonomisë-bërthamë-avancim, si lëndë me zgjedhje për Maturën Shtetërore.

Ky program duhet shqyrtuar me kujdes nga secili prej grupeve të interesit. Specialistët e përfshirë në hartimin e bankës së pyetjeve dhe tezës së provimit të *Ekonomi e thelluar* si lëndë me zgjedhje për maturën shtetërore, duhet të mbajnë në vëmendje që nuk duhet të përfshijnë për vlerësim objektiva mësimore që nuk janë parashikuar në këtë program. Banka e pyetjeve dhe teza e provimit duhet të përmbajnë vetëm ato koncepte, njohuri dhe aftësi të parashikuara në këtë program.

Mësuesit që do të përgatitin nxënësit për provimin e lëndës “Ekonomi e thelluar” t’i aftësojnë nxënësit jo vetëm për çështjet mësimore, njohuritë, konceptet dhe shprehitë

e përcaktuara në këtë program, por të trajtojnë me ta edhe çështje që nuk trajtohen në tekstin e përzgjedhur, por që përmbajnë informacion të rëndësishëm dhe ndihmojnë nxënësit për të përvetësuar më mirë materialin e zgjedhur për provim.

Përgatitja e nxënësve për provimin e lëndës “Ekonomi e thelluar” të bëhet në mënyrë të vazhdueshme, që nxënësit të sigurojnë cilësinë e nxënies së çështjeve mësimore, të koncepteve kyçe dhe të aftësive intelektuale të përcaktuara në program.

Kujdes!

Në rastet kur njëri prej teksteve alternative nuk trajton një objektivi të caktuar të programit, atëherë **mësuesi i lëndës, që ka përzgjedhur këtë tekst, ka detyrën të plotësojë informacionin e domosdoshëm për realizimin e objektivit të përcaktuar.**

Nuk është detyrë e nxënësit të sigurojë tekste të tjera për të realizuar objektivat e munguar!

1.1 UDHËZIM I VEÇANTË

Testi në provimin me zgjedhje të maturës shtetërore në lëndën “Ekonomi e thelluar”, do të ndërtohet në bazë të kërkesave dhe objektivave të programit të lëndës “Ekonomi e thelluar”.

Testi synon të vlerësojë atë çfarë di dhe është i aftë të bëjë nxënësi në fund të shkollës së mesme në lëndën Ekonomi e thelluar, duke u bazuar në kërkesat e programit dhe në mundësitë që ofrojnë tekstet.

Kjo do të thotë se:

- Maturanti testohet për të vlerësuar shkallën e përvetësimit prej tij të njohurive, të ideve dhe të koncepteve bazë të lëndës. Programi në vijim përmban pikërisht fushat, temat, çështjet dhe konceptet kryesore të përzgjedhura për t’u testuar në këtë provim.
- Maturanti testohet për aftësitë intelektuale të vëzhgueshme dhe të matshme, të synuara nga programi dhe të zhvilluara gjatë në lëndën e qytetarisë në shkollë, të tilla si:

- 1) Aftësia për të identifikuar dhe për të përshkruar (nivel i ulët i aftësive intelektuale).
- 2) Aftësia për të shpjeguar dhe për të analizuar (nivel mesatar i aftësive intelektuale).
- 3) Aftësia për të vlerësuar, për të marrë dhe për të mbrojtur qëndrime të caktuara (nivel i lartë i aftësive intelektuale).

1. Aftësia për të identifikuar dhe për të përshkruar

- **Të identifikosh** do të thotë të zbulosh kuptimin e gjërave të prekshme (p.sh., toka, vegla pune etj.) ose jo të prekshme (p.sh., kërkesa, oferta.). Të identifikosh diçka, do të thotë ta dallosh atë nga diçka tjetër, ta klasifikosh ose ta gruposh sipas ngjashmërisë etj. Për shembull, nxënësi të identifikojë faktorët e prodhimit për një të mirë ose shërbim
- **Të përshkruash** do të thotë të dallosh, me shkrim ose me gojë, karakteristikat kryesore të një sendi ose dukurie. Këto mund të jenë sende të prekshme, konkrete, por mund të jenë edhe procese, institucione, qëllime etj. Për shembull, nxënësi të përshkruajë rëndësinë ekonomike të konsumatorit në ekonominë e tregut si dhe burimet e të ardhurave të individëve dhe format e tyre

2. Aftësia për të shpjeguar dhe për të analizuar

- Të **shpjegosh** do të thotë të identifikosh, të përshkruash, të qartësosh ose të interpretosh diçka, p.sh.: shkaqet e ngjarjeve, kuptimin e ngjarjeve ose ideve të caktuara, arsyet për ndërmarrjen e veprimeve ose qëndrimeve të caktuara. Për shembull, nxënësi të të shpjegojë lloje të tjera elasticiteti, si elasticiteti i kërkesës lidhur me të ardhurat dhe elasticiteti i tërthortë i kërkesës.
- Të **analizosh** do të thotë të ndash diçka në pjesët e saj përbërëse për të qartësuar kuptimin ose rëndësinë e saj, për shembull, për të kuptuar shkaqet e ngjarjeve, pjesët përbërëse dhe pasojat e ideve, e proceseve të caktuara shoqërore, politike ose ekonomike. Pë shembull, nxënësi të analizojë faktorët që ndikojnë në prodhueshmëri dhe efektet që kanë ato në standardin e jetesës së vendit.

3. Aftësia për të vlerësuar, për të marrë dhe për të mbrojtur qëndrime të caktuara

- **Të vlerësosh** do të thotë të përdorësh kritere ose standarde për të gjykuar, p.sh., për anët e forta ose të dobëta të qëndrimeve që lidhen me çështje të caktuara, synime, mjete etj. Për shembull, nxënësi të vlerësojë ndikimin e ndryshimeve të elasticitetit të kërkesës në sasinë e kërkuar.
- **Të marrësh një qëndrim të caktuar** do të thotë të përdorësh kritere ose standarde për të arritur në një qëndrim që individi e zgjedh nga një numër i caktuar qëndrimesh ose në një qëndrim të ri. Për shembull, nxënësi të mbajë qëndrimin e tij për shkallën e ndërhyrjes së shtetit në ekonominë e tregut.
- **Të mbrosh një qëndrim të caktuar** do të thotë të përdorësh argumente dhe fakte që mbështetin atë qëndrim, ose të kundërshtosh një qëndrim të caktuar, duke marrë parasysh edhe argumentet që i kundërvihen qëndrimit tënd. Për shembull, nxënësi të mbrojë me argumente qëndrimin e tij për bashkëpunimin ekonomik të vendit me vendet e tjera, si dhe për ritmin e procesit integruar të Shqipërisë në BE.

Model i shpërndarjes së pikëve që rrjedhin nga pyetje të niveleve të ndryshme në test

Nivelet e aftësive intelektuale		
Niveli i ulët	Niveli mesatar	Niveli lartë
Aftësia për të identifikuar dhe për të përshkruar...	Aftësia për të shpjeguar dhe për të analizuar...	Aftësia për të vlerësuar, për të marrë dhe për të mbrojtur një qëndrim të caktuar...
40%	40%	20%

Shembuj rezultatesh komplekse të nxëni, që mund të maten/vlerësohen:

1. me anë të testeve që varen nga një kontekst i caktuar, të cilët nxënësi, pasi i lexon ose i analizon në një material të caktuar informativ, i plotëson me një ose me më shumë detyra;
2. me anë të testeve me përgjigje të kufizuara;
3. me anë të testeve me përgjigje të zgjeruara.

1. Rezultate të nxëni, që mund të vlerësohen me anë të testeve që varen nga një kontekst i caktuar, janë, për shembull, aftësitë:

1. për të dalluar lidhjet shkak-pasojë;
2. për të dalluar zbatimin e parimeve;
3. për të dalluar argumentet që kanë lidhje me çështjen;
4. për të dalluar hipoteza të arsyeshme;
5. për të dalluar përfundime të vlefshme etj.

2. Rezultate të nxëni, që mund të vlerësohen me anë të eseve me përgjigje të kufizuara, janë, për shembull, aftësitë:

1. për të shpjeguar lidhjet shkak-pasojë;
2. për të përshkruar zbatimin e parimeve;
3. për të paraqitur argumente të vlefshme;
4. për të formuluar hipoteza të arsyeshme;
5. për të formuluar përfundime të vlefshme.

3. Rezultate të nxëni, që mund të vlerësohen me anë të eseve me përgjigje të zgjeruara, janë, për shembull, aftësitë:

1. për të prodhuar, për të organizuar dhe për të shprehur ide;
2. për të lidhur të nxënit në fusha të ndryshme të dijes;
3. për të krijuar modele origjinale;
4. për të vlerësuar ide të vlefshme.

2. LINJAT DHE NËNLINJAT

LINJA: EKONOMIA E TREGUT

Përshkrimi i linjës: Kjo linjë fokusohet në thellimin tek nxënësi të koncepteve dhe arsyetimeve ekonomike mbi vendimmarrjen në kushtet e burimeve të kufizuara ekonomike. Nëpërmjet kuptimit dhe analizës së këtij fakti, krijohet një kuptim i thellë ekonomik mbi idenë se të gjitha zgjedhjet ekonomike shoqërohen me një kosto.

Nxënësit vlerësojnë dhe analizojnë qëllimet sociale të një ekonomie, veprimin kompleks të ligjit të kërkesës dhe ofertës në ekonominë e tregut dhe pajisen me mjetet e analizës që ata mund t'i përdorin edhe në linjat e tjera. Gjithashtu, ata njihen e diskutojnë mbi sjelljen konsumatore dhe maksimizimin e dobishmërisë marxhinale dhe bëjnë një analizë krahasuese të strukturave të tregut, të parimeve mbi të cilat bazohet vendimmarrja e firmave në nivele të ndryshme të konkurrencës së tregut.

Nënlinja	Objektivat
1.1. Qëllimet sociale të një ekonomie	Nxënësi/ja duhet: <ul style="list-style-type: none">▪ Të shpjegojë, duke i listuar, objektivat sociale të një ekonomie.
1.2. Kërkesa dhe oferta: si funksionojnë tregjet	<ul style="list-style-type: none">▪ Të llogaritë koeficientin e elasticitetit të kërkesës dhe të ofertës në lidhje me çmimin duke nxjerrë konkluzione bazuar në të;▪ të identifikojë mallra elastike, jo elastike në kërkesë dhe ofertë;▪ të analizojë faktorët që ndikojnë në elasticitetin në kërkesë dhe ofertë;▪ të interpretojë lakoren e mallrave elastike, joelastike dhe me elasticitet njësi, në kërkesë dhe ofertë;▪ të shpjegojë lloje të tjera elasticiteti, si elasticiteti i kërkesës lidhur me të ardhurat dhe elasticiteti i tërthortë i kërkesës.

1.3. Sjellja dhe i konsumatore maksimizimi i dobishmërisë	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Të interpretojë dobishmërinë marxhinale zbritëse dhe ligjin e dobishmërisë marxhinale zbritëse; ▪ të gjejë ekuilibrin e konsumatorit; ▪ të bëjë zgjedhje racionale në shpenzimin e të ardhurave në para të kufizuara, bazuar në preferenca të mirë përcaktuara.
1.4. Sipërmarrës i suksesshëm. Si të bëhesh i tillë	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Të analizojë përparësitë dhe disavantazhet e biznesit të vogël dhe për rolin që ka ky biznes në sistemin e ekonomisë së tregut.
1.5. Prodhimi, produktiviteti dhe tregu i punës	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Të llogarisë prodhueshmërinë dhe japë kuptimin e saj; ▪ të bëjë dallimin midis prodhimit dhe prodhueshmërisë; ▪ të analizojë faktorët që ndikojnë në prodhueshmëri dhe efektet që kanë ato në standardin e jetesës së vendit. ▪ të shpjegojë funksionimin e tregut të punës.
1.6. Analizë krahasuese e strukturave të tregut dhe rregullimi i monopolit	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Të përcaktojë nivelin e prodhimit në të cilën firmat maksimizojnë fitimin në struktura të ndryshme tregu; ▪ të analizojë vendimmarrjet e firmave në struktura të ndryshme tregu si dhe sjelljet e firmave në struktura të ndryshme tregu si në periudhën afatshkurtër dhe në periudhën afatgjatë.

LINJA 2: EKONOMIA KOMBËTARE

Përshkrimi i linjës: Kjo linjë fokusohet në thellimin e të kuptuarit mbi rolin e qeverisë në një ekonomi dhe identifikimin e disa problemeve me të cilat, përballet qeveria në realizimin e funksioneve të saj ekonomike. Në këtë linjë instrumentet e analizës marxhinale do të lejojnë nxënësit të bëjnë një diskutim më të plotë dhe më të thellë të shërbimeve publike dhe eksternaliteteve, si dhe zbatimit të politikave fiskale të qeverisë për zgjidhjen e problemeve ekonomike.

Nënlinja	Objektivat
2.1. Roli i qeverisë në ekonomi, një vështrim	Nxënësi/ja duhet: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Të argumentojë domosdoshmërinë e ndërhyrjes së shtetit në

<p>i gjerë</p>	<p>ekonomi;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ të analizojë disa nga problemet me të cilat përballet qeveria në realizimin e veprimtarisë së saj ekonomike si dhe politika të ndryshme të qeverisë mbi ligjet antimonopol, zhvillimin dhe mbështetjen e sektorit privat, reduktimin e varfërisë, ndotjen e mjedisit etj.
<p>2.2. Politika monetare dhe mekanizmi i transmisionit</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Të shpjegojë komponentët e ofertës monetare dhe përbërësit e tyre dhe se si krijon para sistemi bankar duke dhënë kredi; ▪ të analizojë objektivat, qëllimet dhe instrumentet e politikës monetare; ▪ të shpjegojë instrumentet bazë monetare dhe përdorimin e tyre; ▪ të analizojë efektin e instrumenteve monetare në stabilizimin e çmimeve, rritjen ekonomike; ▪ të shpjegojë si Banka Qendrore rregullon ofertën monetare për të nxitur punësimin dhe stabilitetin e çmimeve.
<p>2.3. Njohuri të thelluara makroekonomike</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Të analizojë kuptimin e GDP për frymë e shprehur në çmime aktuale dhe çmime konstante; ▪ të shpjegojë thelbin e metodës së prodhimit, shpenzimeve dhe të ardhurave në matjen e produktit të përgjithshëm dhe të llogaritë produktin e përgjithshëm sipas metodës së shpenzimeve, të të ardhurave dhe të prodhimit; ▪ të shpjegojë kërkesën tërësore dhe faktorët që ndikojnë në të. ▪ të krahasojë modelin makroekonomik klasik dhe kejnsonian të ekuilibrit; ▪ të llogarisë normën e inflacionit dhe normën e papunësisë.

LINJA 3: MARRËDHËNIET EKONOMIKE NDËRKOMBËTARE

Përshkrimi i linjës: Vendet dhe ekonomitë e tyre po ndërveprojnë dhe ndërlidhen gjithnjë e më shumë me njëra-tjetrën duke pasur përfitime. Zbërthimi i thelbit të tregtisë së lirë, proteksionizmit dhe proceseve të tjera integruese ekonomike midis

vendeve, do t'i ndihmojë nxënësit të analizojnë më mirë ndërvarësinë globale ekonomike të vendeve dhe përfitimet që ato kanë.

Nënlinja	Objektivat
3.1. Bashkëpunimi ekonomik dhe proceset integruese	<p>Nxënësi/ja duhet:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Të shpjegojë thelbin e bashkëpunimit ekonomik midis vendeve, si dhe hapat e proceset integruese në këtë bashkëpunim ekonomik.
3.2. Zhvillimi ekonomik dhe varfëria	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Të shpjegojë se mirëqenia e një vendi varet nga niveli i zhvillimit ekonomik të tij; ▪ të analizojë tregues të nivelit të varfërisë në vendin tonë dhe të nxjerrë konkluzione nga kjo analizë.

3. PESHAT E LINJAVE DHE NËNLINJAVE PËR EKONOMINË E AVANCUAR

LINJA/NËNLINJA	PESHA NË %
Linja 1	51%
1.1. Qëllimet sociale të një ekonomie	3%
1.2. Kërkesa dhe oferta: si funksionojnë tregjet	17%
1.3. Sjellja konsumatore dhe maksimizimi i dobishmërisë	8%
1.4. Sipërmarrës i suksesshëm. Si të bëhesh i tillë	3%
1.5. Prodhimi, produktiviteti dhe tregu i punës	13%
1.6. Analizë krahasuese e strukturave të tregut dhe rregullimi i monopolit	7%

Linja 2	40%
2.1. Roli i qeverisë në ekonomi, një vështrim i gjerë	6%
2.2. Politika monetare dhe mekanizmi i transmisionit	17%
2.3. Njohuri të thelluara makroekonomike	17%
Linja 3	9%
3.1. Bashkëpunimi ekonomik dhe proceset integruese	3%
3.2. Zhvillimi ekonomik dhe varfëria	6%
Totali	100%